

Brezovai Lőrinc Zsigmond-ellenes szatírái

Brezovai Lőrinc (Vavřinec z Brezové) személyében elsősorban a Huszita Krónika¹ szerzőjét tisztelhetjük, azonban a modern kutatások egyre inkább úgy tartják, hogy a *Karolinum* néhai magisztere történetírói tevékenysége mellett számos politikai jellegű vitairatot és szatírárt is írt. Vélhetően az ő munkásságának tulajdonítható az a két latin és cseh nyelvű² Zsigmond-ellenes gúnyirat is, amelyek 1420-ban, Luxemburgi Zsigmond cseh királlyá koronázását követően *Satira Regni Boemie in Regem Hungarie Sigismundum* és *Corona Regni Boemie Satira in Regem Hungarie Sigismundum*³ címen láttak napvilágot. A két mű kifejezetten azzal a céllal született, hogy a királyi idoneitás fogalmával, illetve annak kritériumaival érvelve bebizonyítsák, hogy Zsigmond alkalmatlan az uralkodásra, továbbá nem méltó arra, hogy cseh király legyen. Brezovai Lőrinc az uralkodó szakrális karaktere, harci képessége, származása, a király és a nép viszonya, nemesi jelleme, a keresztény hit védelme, és a koronázás jogszerűsége alapján vizsgálta meg Zsigmond jellemét. Gúnyirataiban pedig e pontok mentén állította szembe a számára ideális uralkodóval, IV. Károly német-római császárral. Brezovai szatírái lényegében a huszita propagandairadalom jeles alkotásai. Habár a gúnyiratok roppant provokatív módon támadják a cseh trónörököszt, alapvetően rendkívül fontos adalékul szolgálnak az európai Zsigmond-kép vizsgálatához, valamint a cseh társadalomnak a Luxemburgi-dinasztiáról kialakult emlékezetéhez. Jelen tanulmányban elsősorban azt kívánom megvizsgálni, hogy milyen történeti események készítették Brezovai Lőrincet a gúnyiratok megírására, továbbá azt, hogy a cseh magiszter milyen érvek alapján támadta Zsigmond személyét.

Történeti áttekintés

Ahhoz, hogy megértsük Brezovai Lőrinc Zsigmond-ellenes szatíráinak mondanivalóját némileg át kell tekintenünk azokat a korabeli eseményeket, amelyek arra sarkallták a *Karolinum* néhai magiszterét, hogy ilyen formában adjon hangot elégedetlenségének. Husz János (†1415) és Prágai Jeromos (†1416) konstanzi máglyahalálát követően IV. Vencel cseh királynak egy rövid ideig még sikerült megőriznie a békét, azonban nem

 Jelen kutatás a NTP-NFTÓ-16-0625 Nemzeti Tehetség Program keretében és finanszírozásával valósult meg.

¹ BREZOVÉ 1954.

² A cseh nyelvű gúnyiratok *Žaloba koruny české k Bohu na krále uherského a sbor Kostnický* (=A cseh korona panaszai Istenhez a magyar királyról és a konstanzi zsinatról) és *Porok české Koruny králi uherskému, že neřádně korunu přijal a v království české se násilím získal* (A cseh koronát ért igazságtalanság/átok a magyar királyhoz, hogy a cseh királyság koronáját nem rend szerint szerezte meg és a cseh királyságba erőszakkal nyomul) címen jelentek meg ugyanebben az időben. DAÑHELKA 1952, 23-32., 32-40.

³ DAÑHELKA 1952, 168-178.

sokkal később, 1419. augusztus 16-án ő is elhunyt. A király halálhírétől megrendült csehek között forrongás kezdődött. A prágaiak huszita többségét az azt megelőző félvé során sértette Vencel király „pálfordulása”, aki minden erejével igyekezett az új hitelveket visszaszorítani. Másrészt pedig a katolikus papok viselkedése is ellenérzést keltett bennük az 1419 februárjában visszakapott templomaik kapcsán, ugyanis elkezdtek újra felszentelni a templomokat, oltárokat, falképeket, edényeket, és rövid időn belül igyekeztek a huszitákat kizárni a misékről, illetve a szentségek kiszolgáltatásából.⁴ Augusztus 17-én a huszitizmussal szimpatizáló tömeg a templomok körül zsúfolódott össze, ahol összezúzták az orgonákat és a képeket, különösen azokban a templomokban, ahol nem engedélyezték a kelyhes úrvacsorát. A huszita krónika kiemeli, hogy szerzeteseket és plébánosokat, akik mindennapi feladataikat végezték, foglyul ejtették, néhányukat pedig állítólag úgy megverték, hogy a hír hallatán sokan elrejtőztek félelmükben.⁵ A zavargások hatására a cseh nemesek augusztus végén rögvest Budára indultak, hogy segítséget kérjenek a magyar királytól valamint, hogy feltétlen hűségükről biztosítsák Zsigmondot. Ezt követően pedig a tartományi és udvari hivatalnokok követői is megjelentek a király színe előtt, aki kénytelen volt összehívni a tanácsot. Zsigmond cseh és itáliai tanácsosai elsősorban azt szorgalmazták, hogy a török ellen gyűjtött haddal minél hamarabb induljon el cseh földre, és vegye birtokába a koronát, mielőtt még a husziták kerítenék hatalmába. Ezzel szemben a magyar és német tanácsosok azt javasolták, hogy először a törököt űzze el a magyar határtól, majd a győztes sereggel induljon csak Csehországba. Az utóbbi javaslat mellett döntött a magyar király, és ezért elrendelte, hogy a cseh hivatalnokok és alattvalók egyelőre Zsófia királynénak engedelmeskedjenek, segítségére pedig Čeněk z Vartemberka vezetésével helytartótanácsot állított fel.⁶

Vencel halálát követően Čeněk z Vartemberka legfelsőbb várnagy (*Burggraf*) tartománygyűlésre hívta egybe a cseh rendeket, hogy a szükséges reformok előmozdításával konszolidálja a prágai helyzetet.⁷ Tárgyalásaikról csupán néhány cikkely maradt fenn azok közül, amelyeket hitlevélbe foglaltak, hogy az országba érkező új király elé terjesszék. A cikkelyek a Palacky által közölték alapján a következők voltak: A király engedjen szabad utat Isten törvényeinek és Igéjének, különösen a minden keresztényt megillető két szín alatti áldozásnak! Száműzetés terhe mellett tiltsa meg, hogy huszitákat becsméreljék, vagy eretnekséggel vádolják, valamint terjesszék a legközelebbi zsinat elé a kehely körül forgó vitákat! A Cseh Királyságban ne viselhessenek a klerikusok világi hivatalokat, örökre vessen gátat az egyházi adókkal történő üzérkedésnek! A pápai bullákat és leveleket cseh földön csak a királyi tanács jóváhagyásával léptesse érvénybe! Ne engedje, hogy csehekét külföldön hívjanak perbe akár egyházi, akár világi ügyben! A papszentelést ne kössék újabb eskükhöz és fogadalomhoz! Az egyetem hallgatói ismét élhessenek a jogaikkal! A viszálykodás megfékezése érdekében szigorúan tiltsa meg, hogy Husz János és Prágai Jeromos magiszterek emlékét befeketítsék! Min-

⁴ PALACKÝ 1984, 186.; BŘEZOVÉ 1954, 347.

⁵ BŘEZOVÉ 1954, 347.; HÖFLER 1969, 158-162.

⁶ NOVOTNÝ 2012, 57-75.

⁷ Skorka Renáta jegyzi meg, hogy Wartenberka alapvetően azok közé a főnemesek közé tartozott, aki szakítani kívánt a katolikus egyházzal, és Husz követőjeként az egyház reformját sürgette, ám hajlandó volt Zsigmondot támogatni a radikális huszitákkal szemben. Zsigmond őt bízta meg az ország vezetésével, de szembefordult Zsigmonddal miután a pápai legátus kihirdette V. Márton pápa bulláját. WINDECKE 2008, 370.j.

demellett a cseh rendek a politikai kormányzat kapcsán is megfogalmazták óhajaikat: a még meglévő kincsekhez a király ne nyúljon, kivéve, ha erre a királyi tanács külön felhatalmazást ad! Törölje el a szabálytalan adókat, továbbá a Cseh Királyságban cseh nyelven folyjék a bírászkodás! Emellett arra kérték Zsigmondot, hogy erősítse meg azokat az intézkedéseket és határozatokat, amelyeket a magisztrátus az ország és a város megnyugtatására hozott Vencel király halálát követően. Végezetül pedig azt kérvényezték, hogy a hívek legalább az evangéliumot és az apostoli leveleket cseh nyelven olvashassák a misén. Zsigmond válaszelevelé sajnos nem maradt fenn. Annyi azonban ismert, hogy a magyar uralkodó ugyanolyan rend és szokás alapján kívánt uralkodni, mint ahogy néhai atyja a dicső és szent emlékezetű IV. Károly császár.⁸

1417. december 24-én a husziták támadásai miatt Zsigmond félbeszakította a törökellenes hadjáratát és seregével megindult a Cseh Királyság felé.⁹ A cseh határ felé vonuló félelmetes erőkről hamarosan mendemondák születtek, és rövid idő alatt újjáéledtek a chiliasztikus nézetek,¹⁰ aminek hatására a huszita prédikátorok az idők végezetéről (*consumatio seculi*) kezdtek prédikálni. Zsigmond eretnekek elleni hadjáratát V. Márton pápa is támogatta, ezért 1420. március 1-én kiadta az *Omnium plasmatoris domini bulláját*, amelyben teljes bűnbocsánatot ígért azoknak, akik a wyclifi, huszita (*Wiclifastarum Hussistarum ac ceterorum hereticorum*) eretnység kigyomlálásában segédkeznek.¹¹ Március 17-én Boroszlóban Ferdinand de Palacios lugoi püspök, pápai legátus (*legatus missus*) hirdette ki a bullát, ennek következtében Prágában Jan Želivský huszita prédikátor sermójában úgy írta le Zsigmondot, mint a hétfejű, hétkoronájú vörös sárkányt, amely ellen az igazhitűeknek – tehát a huszitáknak – harcolniuk kell, mert el akarja nyelni az égi asszony magzatát, vagyis a megszületett igazságot.¹² A szenvedélyes szónoklatok hatására a fanatizált hívek elkötelezték magukat, hogy életüket, és javaikat áldozzák fel a hitükért.¹³ A sereg közeledte miatt hamarosan Čeněk z Vartemberka is döntéskényszer elé került, és szembefordult Zsigmonddal, hiszen a kereszties had közeledte sértette a cseh nemesség méltóságát. Április 12-én letartóztatta két katolikus királpárti nagybátyját, majd elfoglalta a Hradzsín legfontosabb pontjait, és fogságba vetett hetvenhat papot, akiknek vagyonát elkobozta. Zsigmond királynak visszaküldte a Sárkányos jelvényét,¹⁴ majd pedig szövetséget kötött a prágaiakkal. A szerződés tartalma szerint megtagadták engedelmségüket Zsigmondnak, akit zsarnokként írtak le, majd hozzátették: a keresztény világ förtelmes gyátlázatára, hogy a király megalázta őket. Sérelmeik fontos pontja volt, hogy a magyar király a keresztény jogot és rendet megsértve kiadta az eretnekek ellen szokásos keresztet. A Kutná Hora-i vitézeknek parancsot adott a kelyhesek kivégzésére. Eltűzoltotta a brandenburgi őrgrofságot, zálogba adta Altmarkot, Boroszlót romlásba taszította. Ezen kívül szövetségre lépett Klem Ruprecht fiával, János herceggel is. Felmerült továbbá Husz János megégetése illetve általában véve megfogalmazták, hogy Zsigmond szé-

⁸ PALACKÝ 1984, 190-191.

⁹ ENGEL – C. TÓTH 2005, 104-105.

¹⁰ Messianisztikus irodalom egyik fajtája, az ezeréves birodalom eljöttét váró mozgalmak irodalma.

¹¹ PALACKÝ 1873, 12.; ŠMAHEL 2002, 1071.

¹² PEREMSKÁ 2011, 51–53.

¹³ KALOUS 2016, 121.

¹⁴ WINDECKE 2008, 151.

gyenletes módon arra készül, hogy kiirtsa, s kíméletlenül elpusztítsa a Cseh Koronát.¹⁵ A szerződés szövegét, bár ezeket részletekbe menően nem ismerjük, valószínűleg több nyelven is megfogalmazták, majd másolatban terjeszteni kezdték az egész országban.¹⁶

1420 májusában Zsigmond benyomult az országba, ám Prága ostromával kivárta a hónap végét. A szatírak szempontjából e ponton az úgynevezett Vitkov-hegyi csatát kell kiemelnünk, amely július 14-én zajlott le. A meissenick és a türingiaiak azt a feladatot kapták az uralkodótól, hogy vegyék be a Vitkov-hegyet, ami stratégiai fontosságú magaslat volt. Jan Žižka, a rendelkezésünkre álló források alapján huszonhat férfi, két nő, valamint egy hajadon társaságában a hegyen tartózkodott. Különösebb ellenállást mindaddig nem tanúsítottak, amíg az ellenséges csapatok a cölöperődítményekhez nem értek, ahol viszont már ádáz csata bontakozott ki a szemben álló felek között. Nem-sokára világossá vált, hogy a husziták sokáig nem tarthatják fenn állásaikat, ám egy váratlan pillanatban harcosok sokasága tódult ki a város kapuin és megütköztek a hegyet ostromló keresztiesekkel.¹⁷ Az ütközetet követően Zsigmondnak be kellett látnia, hogy a város egészét képtelen uralma alá hajtani, azt azonban szükségesnek látta, hogy mielőtt Prágát elhagyná, a cseh koronát a fejére helyeztesse, és ezáltal szentesítse jogait. Július 28-án a Szent Vitus-székesegyházban számos herceg és prelátus jelenlétében került sor Zsigmond cseh királlyá koronázására. A husziták azonban ezt jogszerűtlennek nyilvánították, és koronázási ordo megsértésével vádolták Zsigmondot. Mindemellett a körülményeket tovább súlyosbította az, hogy az újdonsült cseh király lassan kifogyott az anyagi forrásaiból, emiatt pedig áruba kellett bocsájtania a Szent Vitus-székesegyház kincseit és szent képeit, majd megparancsolta, hogy a szent ereklyékről verjék le az aranyat, ezüstöt, hogy a katonák zsoldját ki tudja fizetni. A legjobban az háborította fel a cseheket, hogy azt az aranyládát is elzalogosította, amelyben Szent Vencel csontjait őrizték.¹⁸

A kéziratok és tartalmuk

A Zsigmond-ellenes szatírak Jiří Daňhelka levéltári anyaggyűjtése révén kerültek a figyelem középpontjába, amelyeket a *Husitské sklady Budyšínského rukopisu* című könyvében számos más huszita gúnyirattal és kiáltvánnyal egyetemben 1952-ben publikált.¹⁹ Tekintettel arra, hogy a kéziratok szerzősége már keltezésüktől fogva ismeretlen volt Daňhelka gondos vizsgálatnak vetette alá az iratokat, hogy felfedje a szerzőjük kilétét, végül arra a következtetésre jutott, hogy a nyelv és forráshasználat miatt a szatírak írója azonos a Huszita Krónika szerzőjével, Brezovai Lőrincel. Néhány évvel később Ferdinand Seibt szintén hasonló következtetésre jutott, sőt pontosította a cseh nyelvű szatíra datálását, amely 1420. június 20-a körül készülhetett el, majd ezt követte a latin változat, amely Zsigmond koronázását követően, július végén láthatott napvilágot. Mindemellett Seibt arra is rámutatott, hogy a cseh szatírhoz képest a latin nyelvű gúnyirat jóval szofisztikáltabb hangnemben íródott. Ez utóbbi ugyanis azzal a kifejezett céllal készült, hogy a szerző szélesebb rétegek számára is ismertté tegye a csehországi eseményeket,

¹⁵ PALACKÝ 1873, 19.; GRANT 2015, 109-120.

¹⁶ DAÑHELKA 1952, 15-16.

¹⁷ FUDGE 2002, 26-29.

¹⁸ PALACKÝ 1984, 270.

¹⁹ DAÑHELKA 1952, 168-178.

továbbá hogy megmutassa a világnak azt, hogy Zsigmond magyar király milyen könyörtelenül bánik a cseh néppel, tágabb értelemben a huszitákkal.²⁰ Ugyancsak érdekes megállapításokat tett Jiří Kejř, aki szerint a szatírák különös eszmetörténeti jelentőséggel bírnak. Kutatásai révén rámutatott, hogy a gúnyiratok nem csupán Zsigmond legitimitását kívánták megkérdőjelezni, hanem egyenesen a huszitákat próbálták egyfajta új politikai erőként legitímálni, amely magához ragadhatja a koronát. Továbbá Kejř nézete alapján az is számottevő, ahogyan a gúnyirat az egyszerű nép és a király viszonyát vázolja, hiszen szerinte Brezovai Lőrinc talán éppen azt próbálta igazolni, hogy a királyság csak úgy működhet, ha az uralkodót vagy a koronát a társadalom alacsonyabb rétegei által alkotott politikai test is támogatja.²¹ Szintén erre a megállapításra jutott John Klassen is, aki a szatírákkal kapcsolatban igen óvatosan fogalmazva egyfajta korai államelméletet igyekezett bizonygatni, ám ez a megállapítás az iratok ismeretében kevésbé igazolható.²²

Brezovai Lőrinc kézírataiban alapvetően Zsigmond szakrális karakterét, a harci képességét, fényes származását, a király és a nép viszonyát, nemesi jellemét, a keresztény hit védelmének kötelességét, és cseh királlyá koronázást tárgyalja, s ezek alapján állítja szembe apjával, IV. Károly német-római császárral. Tekintve, hogy a szövegekben a tárgyalt témák nem logikus struktúra alapján épülnek egymásra, szerencsésebb az egyes attribútumokhoz kapcsolódó részeket önállóan tárgyalni. Az első jól megragadható kritikai pont az uralkodó szakrális karakterét illeti. Károly császár közismert volt jámborságáról és mély vallásosságáról,²³ amelyet a prágai mágiszter méltatott is. Ám ezzel szemben Brezovai Zsigmondot valamennyi gúnyiratában Krisztus ellenségeként, az ördög által inspirált gonosztevéként festette le, aki nőket, szüzeket, özvegyeket, gyermekeket, és papokat gyilkol. A cseh nyelvű kéziratban a szerző alighanem Jan Želivský jól ismert prédikációjából merítve a magyar királyt a mennyből alávetett sárkány alakjához hasonlította.²⁴ Tekintve, hogy Zsigmond már régóta a husziták által vizionált Antikrisztusaként tündökölt, és a belpolitika számára sem volt ismeretlen a magyar király által alapított Sárkányos Társaság, Brezovai számára minden bizonnyal kézenfekvő volt, hogy ezáltal Zsigmondot ő maga is a János jelenéseiből ismert égből alávetett sárkányhoz hasonlítsa. A leendő cseh királyról alkotott sajátos vízió, a későbbiekben kiváló táptalaja lett a huszita propaganda Zsigmond-ábrázolásainak (*draco rufus*).²⁵ Ugyanakkor Zsigmond démonizálása mellett Brezovai Lőrinc az aktuálpolitikai eseményekre is utalt, hiszen ekkoriban érkezett meg Prágába Ferdinand de Palacios pápai legátus, aki azt tanácsolta a magyar királynak, hogy keresztescsivel gyökerestül irtsa ki a huszitákat. E

²⁰ SIEBT 1987, 19-21.

²¹ KEJŘ 1984, 105.

²² KLASSEN 1992, 267-281.; KLASSEN 1978, 47.

²³ ŠMAHEL 2015, 199-227, 22-301.; BOEHM 2005, 23-35.; ANNONIACO 1913, 38.; MACHILEK 1978, 94.; KÜHNE 2000, 32-106.; KUBÍNOVÁ 2006, 217-286.; FEDELES 2015, 82-84.; KLANICZAY 2000, 263.

²⁴ „Tentot jest, jako sě jistě domnievam, onen ještěr hrozný, od tvého milého apoštola viděný, črvený, sedmihlavý, desiete rohy zrohality a sedmi kounami korunovaný, jenž oně dvanácti hvězdami korunovaný, slavné láká ženy a plod její ušlechtilý, bolestně rozený, plí obzerlivými usty vražedně sežřati. DAÑHELKA 1952, 25.; A latin szatírában a következőképp jelenik meg: „Hic est, ut conicio, draco ille magnus et ruffus septem capitum, decem armatus cornibus ac septem diadematis coronatus, qui illi fetose insidians puerpurae fatumque ipsius generosum cupit ingluvioso ore vorare.” 178.

²⁵ FUDGE 1993, 133-151.; FUDGE 1996, 39-50; HORVÁTH 1937, 57.

hírek kapcsán a prágai magiszter a pápai legátus személyét is megróttá. Vele kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy ő maga nem is a Szentszéktől érkezett, hanem valójában az ördög küldötte, és ő lesz az első, aki vért fog ontani a testvérek között. A gondolatmenet zárásaként a prágai magiszter megjegyezte, hogy a magyar király megsértette a szent törvényeket és több ízben blaszfémiát követett el.²⁶ Noha a blaszfémia az első három szent törvény megsértését takarta, a szöveg kontextusa azt a benyomást kelti, hogy Brezovai az ötödik, „*Ne ölj*” parancsolatra, valamint ezzel párhuzamban a Kutná Hora-i kivégzésekre utalhatott.²⁷

Ami az uralkodó harci képességeit illeti, a latin nyelvű szatírában Brezovai Lőrinc Károly császár uralkodói erényeinek bemutatásával kezdi okfejtését. Károlyról megállapítja, hogy harmonikus, nyugodt jellem volt, mindig igyekezett békés úton rendezni a viszályokat, az ellenséget távol tartani a Cseh Királyság határaitól. Amikor azonban a harc elkerülhetetlenné vált, az isteni gondviselés halált bocsájtott riválisaira, így nem volt szüksége arra, hogy alattvalóit hadba hívja. Jellemét tekintve a prágai magiszter kiemelte, hogy csak úgy virágzott benne a sarjadó erő élénk férfiasága, és arról is meg volt győződve, hogy Károly a férfias erények eleven képmásának számított.²⁸ Emellett azt is hangsúlyozza, hogy Károly magasra emelte a Cseh Korona méltóságát, és igyekezett kiszélesíteni az ország határait. Ezzel szemben Zsigmondot gyávának, és éretlennek titulálta, ami szerinte idővel nőiessé tette a magyar királyt, és ennek következtében harc képtelenné vált. A szerző példaként két aktuálpolitikai eseményt is említett, az egyik vélhetően az 1396-os nikápolyi csata – bár ezt *expressis verbis* nem nevezi meg a szerző –, a másik pedig az 1420-as Vitkov-hegyi ütközet. Majd ezt követően Pál apostol Timóteushoz írt második levelének szavait újraértelmezve akképp érvelt Zsigmond ellen, hogy nem koronázhatják meg azt, aki nem bizonyít a harcban.²⁹ Nem mellesleg Zsigmond köztudottan nagy hódolója volt a női nemnek, így Brezovai Lőrinc ezt sem habozott ellene fordítani. Ebből kifolyólag a nikápolyi csata kapcsán azt írta a magyar királyról, hogy prostituáltakkal és más becstelen nőkkel hancúrozott miközben a serege a török ellen harcolt.³⁰ Brezovai ugyancsak szégyenletesnek tartotta a vitkovi csatát, amely során Zsigmondot és kereszteseit egy harminc fős, elsősorban jobbágy nőkből, férfiakból, és gyermekekből álló huszita csapat megfutamította. A gúnyirat szerint a csata méltán nevetségessé tette a husziták ellen vonuló kereszteseket. A szerző tehát a forrásunk latin változatában nem habozott közhírré tenni, hogy a király és keresztesei nyúlként futottak el közönséges parasztok elől, akik még csak lovagok sem voltak.³¹

A cseh és latin nyelvű kéziratok szerint Brezovai nagy tisztelője volt az első három Luxemburgi királynak: Jánosnak, Károlynak, valamint Vencelnek, ám ettől függetlenül gúnyirataiban világosan elhatárolta őket a Cseh Királyság első és legendás uralkodóhá-

²⁶ DAÑHELKA 1952, 33-34.

²⁷ HALAMA 2004, 139-146.

²⁸ „*Ipsē nimirum vir virtutis vivido virore virescens, imo ut arbitroro omnium virtutum viva imago*” DAÑHELKA 1952, 168.

²⁹ A latin változatban: „*evangelii predicator Paulus (...) Nemo ait coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Numquid tu legitima manu bellasti, dum olim ex cunctis ferme partibus orbis innumero bellatorum agmine aggregato stipatus*”. DAÑHELKA 1952, 176. Eredeti: Ha pedig küzd is valaki, nem koronáztatik meg, ha nem szabályszerűen küzd. 2Tim 2,5

³⁰ DAÑHELKA 1952, 176.

³¹ FUDGE 2002, 26-29.

zának tagjaitól a Přemysl-dinasztiától. Kissé zavaros mondanivalójából kitűnik, hogy még III. Vencelt a dinasztia utolsó férfi tagját is többre tartotta, mint a Luxemburgi-ház királyait. János királyról azt írta, hogy habár idegen (*advena*)³² volt szeretetébe fogadta Csehországot, és szorgalmasan gyarapította dicsőségét.³³ Vencel és Károly jellemzése abszolút összeforrt a prágai magiszter szatírájában, hiszen nehezen szétválasztható, hogy kire érti azt, hogy jámbor emlékezetű kiváló herceg volt, és még inkább alázatos barát. Bár vélhetően e szavakkal Károlyt tüntette ki, hiszen sorai folytatásában kiemeli, hogy uralkodása alatt béke volt, és túlradó örömmel, valamint minden jóság bőséges gyümölcseivel volt megáldva az ország.³⁴ Ezzel ellentétben Zsigmonddal kapcsolatban igen markáns véleményt fogalmazott meg, ugyanis nem tartotta többre egy nemtelen jobbágnál (*ingenuus*). Sőt egy helyen azt írta róla, hogy valójában nem is tartozik a közvetlen családhoz, ő csupán egy idegen ágacska, aki trágyával van befedve. Így a szerző istenítéletet emlegetve azt javasolta a huszitáknak, hogy üssék le e beteges fejet e bűnös házról.³⁵ E gondolat más-más kontextusban többször is előfordul a cseh nyelvű szatírában, ami alapjába véve a zsarnokölés egyfajta koncepciójának tekinthető – tehát a szerző Zsigmond meggyilkolásának – jogszerűségét tárja elénk.

A prágai magiszter alapelvei alapján az egyik legfontosabb elvárás egy középkori uralkodóval szemben a hívei jólétének biztosítása volt. Károly felismerte, hogy a jólét és az egészség a királyság gazdaságán múlik. Ha erős lábakon áll az ország, akkor a királynak módjában áll a hívek életkörülményeit javítani, emiatt hatalmát gazdaságstratégiai lépésekkel is növelni kívánta. Első lépésben megkísérelte a kelet-nyugati kereskedelmi útvonalat Csehországon is átvezettetni, majd folyószabályozásokba kezdett, és gátakat, valamint zsilipeket is építtetett.³⁶ Az Elbán hajóflottát, Prágában pedig kikötőt létesített. Ezért Adalbertus Ranconis filozófus az uralkodót a *pater patrie* jelzővel tüntette ki.³⁷ Ezzel szemben Brezovai úgy jellemezte, mint aki eltaszította magától a cseheket, és nem csupán a gazdaságot, de még a cseh nép örökségét is lerombolta, pedig a cseh korona valaha, mint édesanyja nevelte, erkölcsre tanította, és megmutatta neki hogyan kell fejedelemi életet élni. Ezt elfeledve Zsigmond barátságtalanul közeledett Bohemia fiaihoz. Fosztogatott, rombolt és gyilkolt, mindemellett pedig elárulta Csehország két szeretett fiát, Husz Jánost, valamint Jeromost, és abban az időben minden erejével, és vagyonával azon ügyködött, hogy kiirtsa a cseheket, és ártatlanok vérével árassza el e földet. E bűnök miatt Brezovai Lőrinc ismét Zsigmond meggyilkolására szólította fel olvasóit.³⁸

³² Noha Brezovai nagy tisztelettel beszélt János, Károly, és Vencel királyról emellett pedig még a *magnificus* jelzővel is kitüntette őket, valamennyi Luxemburgi uralkodóval szemben erősen érezte, hogy ők csupán jövevények, nem a Přemysl-dinasztiából valók. Károly önéletrajzában először Jánosra vonatkozóan ismerhető fel ez a különbség, azonban később Károlynál is megjelenik az *advena* jelző, hiába nyeri el halála után a *sanctus* (János érsek nevezi őt több ízben szentnek), vagy a *pater patrie* jelzőt a jövevény szerep mindvégig rajtuk marad. NAGY 2014, 59–65.; KLANICZAY 2000, 240–286.; HORVÁTH 2016, 31.

³³ DAÑHELKA 1952, 24.

³⁴ DAÑHELKA 1952, 24.

³⁵ DAÑHELKA 1952, 30.

³⁶ CROSSLEY – OPACIC 2006, 196–235.; STROMER 1978, 63–73.

³⁷ E jelzőt használja Brezovai is. DAÑHELKA 1952, 30.; HEROLD 2009, 78.

³⁸ DAÑHELKA 1952, 28.

Ami a nemesi jellemet illeti, Brezovai kéziratában igyekezett a nemesi és lovagi érények ellentétjével illetni Zsigmondot, hogy ezáltal is még inkább negatívan minősítse a magyar uralkodót. A gúnyiratban úgy festette le a magyar királyt, mint aki valójában nem is örökösként (*beredis*), hanem ellenségként (*hostis*), nem hitvesként (*mariti*), hanem rosszakaróként (*inimici*)³⁹, nem kormányzóként (*rectoris*), hanem megrontóként (*corruptoris*), nem védelmezőként (*protectoris*), hanem pusztítóként (*vastatoris*) érkezik, és ezért természetes emberi jelleméből kifordulva indulatos vadállattá változott.⁴⁰ Majd ezt követően falánk farkasnak, kapzsi rókának, kutyának, süket kígyónak nevezte az uralkodót. E jelzők igen kedveltek voltak a humanisták körében, igen gyakran használták, ha valakit meg akartak fosztani emberi mivoltától. Vélhetően Brezovai Lőrinc is e céllal hasonlította Zsigmondot különböző állatokhoz.

Az utolsó és legfontosabb kérdéskör, amit a prágai magiszter mindkét gúnyiratában nagy gonddal fejtegetett, Zsigmond koronázási ceremóniája volt. Brezovai elsősorban a koronázás szabálytalanságaira próbált rámutatni nem kevés élcelődéssel. A prágai magiszter leginkább azt sérelmezte, hogy Zsigmond a Vitkov-hegyi ütközetet követően – megfogalmazása szerint – álnok módon, idegen püspökök és világi méltóságok jelenlétében önkényesen koronáztatta meg magát, illetve azt, hogy nem tette le a koronázási esküt.⁴¹ Ezt, Brezovai János Evangéliumának jó pásztor fejezetével állította párhuzamba: „Bizony, mondom néktek: aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem másfelől hatol be, az tolvaj és rabló. De aki az ajtón megy be, az a juhok pásztorja. Ennek ajtót nyit az ajtóór, és a juhok hallgatnak a hangjára, a maga juhait pedig nevükön szólítja és kivezeti. Amikor a maga juhait mind kivezeti, előttük jár, és a juhok követik, mert ismerik a hangját. Idegent pedig nem követnek, hanem elfutnak tőle, mert az idegenek hangját nem ismerik. (...) Aki énelöttem jött, mind tolvaj és rabló, de a juhok nem is hallgattak rájuk. Én vagyok az ajtó: ha valaki rajtam át megy be, megtartatik, az bejár és kijár, és legelőre talál. A tolvaj csak azért jön, hogy lopjon, öljön és pusztítson: én azért jöttem, hogy életük legyen, sőt bőségben éljenek.”⁴²

Összegzés

Összegezve a bevezetésben feltett kérdéseket Brezovai Lőrinc magiszter szatírairól elmondható, hogy a gúnyiratok megírását a 1415 és 1420 közötti események, elsősorban Husz János, prágai Jeromos, és IV. Vencel király halála, részint pedig V. Márton *Omnium plasmatoris domini bullája*, Čeněk z Vartemberka szövetségkötése a prágai polgárokkal, a Vitkov-hegyi csata és Zsigmond cseh királlyá koronázása inspirálták. Ezen aktuálpolitikai események közvetett, vagy közvetlen módon a kéziratokban is megjelennek. Valamennyi változatban kimutatható, hogy a szerző ezen eseményekre alapozta az érveit. Munkájához a kortárs prédikátorok sermoit használta fel, ahogy ezt a huszita Antikrisztus képzet kapcsán is tapasztalhattuk. A negatív Zsigmond-kép kialakításával kapcsolatban feltűnő, hogy a szerző nagymértékben támaszkodott IV. Károly jellemrajzára, akít művében az ideális uralkodó archetípusaként jellemzett, és érényeit, valamint cselekedeteit állította szembe fiával, Zsigmonddal. Brezovai érvrendszere jófor-

³⁹ inimicus~ellenséges

⁴⁰ DAÑHELKA 1952, 29, 169.

⁴¹ DAÑHELKA 1952, 32, 33, 39.

⁴² Jn 10: 1-10.; SEIBT 1965, 19.

mán ellentétpárokra épül. Míg szerinte Károly erős, férfias jellem volt, Zsigmond gyenge és feminin. Míg Károly jelleme nemes volt, Zsigmond már sokkal inkább bestiális. Maga a koronázás, és annak szabálytalansága, pontosabban a husziták által szabálytalannak tartott koronázási ceremónia egyfajta végső érvként jelenik meg Zsigmonddal szemben, amit a szerző a jó pásztor bibliai képével érzékeltetett, és dramatizált. Brezovai kéziratának Zsigmond-képe vélhetően mély gyökeret vert a cseh társadalom gondolkodásában, hiszen míg Károly a huszita felkelés után is a „haza atyja” képében tündökölt, Zsigmondra még napjainkban is ugyanezen jelzők vetnek árnyékot.

Felhasznált források és szakirodalom

FORRÁSOK

- ANNONIACO 1913 Johannis Porta de Annoniaco: *Liber de coronatione Karoli IV. imperatoris*. Edidit: Ricardus Salomon. Hannoverae, Impensis bibliopolii Hahniani 1913.
- BŘEZOVÉ 1954 Vavřinec z Březové: *Husitská kronika - Píseň o vítězství u Domažlic*. [Chronicon Laurentii de Brzyezowa] Státní Nakladatelství Krásné Literatury, Hudby a Umění. Praha 1954.
- DAÑHELKA 1952 Jiří Daňhelka: *Husitské skladby Budyšínského rukopisu*. Praha 1952.
- HÖFLER 1969 Geschichtsschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen. Hrsg. Karl Adolf Höfler Constantin. Graz 1969. In: *Fontes rerum austriacarum*. Vol. I. 7.
- PALACKÝ 1873 *Urkundliche Beiträge des Hussitenkrieges*. Band 1 (1419-1428). Hrsg. von Franz Palacký. Prag 1873.
- WINDECKE 2008 *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. Szerk.: Skorka Renáta. Budapest 2008.

SZAKIRODALOM

- BOEHM 2005 Barbara Drake Boehm: Charles IV: The Realm Of Faith. In: *Prague: The Crown Of Bohemia 1347-1437*. Szerk. Barbara Drake Boehm, Jiří Fajt. Prague 2005.
- CROSSLEY OPACIC 2006 Paul Crossley - Zoë Opacic: Die Krone des böhmischen Königtums. In: Karl IV., Kaiser von Gottes Gnaden. Kunst und Repräsentation des Hauses Luxemburg 1347-1437. Szerk. Jiří Fajt. München 2006.
- ENGEL-C. TÓTH 2005 Engel Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. Budapest 2005.
- FEDELES 2015 Fedeles Tamás: „Isten nevében utazunk!” - *Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek a középkorban*. Pécs 2015.

- FUDGE 1993 Thomas Fudge: Art and Propaganda in Hussite Bohemia. *Religio: Revue pro religionistiku* 1 (1993/2) 135-153.
- FUDGE 1996 Thomas Fudge: The Crown and the Red Gown: Hussite Popular Religion. In: *Popular Religion in Germany and Central Europe 1400-1800*. London 1996.
- FUDGE 2002 Thomas Fudge: *The Crusade against Heretics in Bohemia, 1418–1437: Source and Documents for the Hussite Crusades*, Burlington 2002.
- GRANT 2015 Jeanne E. Grant: *For the Common Good: The Bohemian Land Law and the Beginning of the Hussite Revolution*. Leiden 2015.
- HALAMA 2004 Ota Halama: The Martyrs of Kutná Hora, 1419-1420. In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice*. Vol. 5. Part 1. Praha 2004.
- HEROLD 2009 Vilem Herold: "Vojtěch Raňkův of Ježov (Adalbertus Rankonis de Ericinio) and the Bohemian Reformation," In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice*. Vol. 7. Szerk. Zdeněk V. David and David R. Prague 2009.
- HORVÁTH 1937 Horváth Henrik: *Zsigmond király és kora*. Budapest 1937.
- HORVÁTH 2016 Horváth Illés: „Ó, micsoda tiszteletreméltó, drága és leírhatatlan ajándék, gyengeség teljes megsegítője, Szent Zsigmond testel!” *Valástudomány szemle* 12 (2016/2) 29-50.
- KALOUS 2016 Antonín Kalous: The Papacy and the Czech Lands between Reform and Reformation (1417–1526). In: *The Papacy and the Czech lands. History of Mutual Relations*. Szerk. Tomáš Černušák et al. Rome-Prague 2016.
- KEJR 1984 Jiri Kejr: *Husité*. Praha 1984.
- KLANICZAY 2000 Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Budapest 2000.
- KLASSEN 1978 John Klassen: *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*. (East European Monographs. Vol. 47.) Boulder 1978.
- KLASSEN 1992 John Klassen: Images of Anti-Majesty in Hussite Literature. In: *Bohemia* 33 (1992) 267-281.
- KUBÍNOVÁ 2006 Kateřina Kubínová: *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Prague 2006.
- KÜHNE 2000 Hartmut Kühne: *Ostensio reliquiarum. Untersuchungen über Entstehung, Ausbreitung, Gestalt und Funktion der Heilumsweisungen im römisch-deutschen Regnum*. Berlin 2000.
- MACHILEK 1978 Franz Machilek: „Privatfrömmigkeit und Staatsfrömmigkeit” In: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*. Szerk. Ferdinand Seibt. München 1978.
- NAGY 2014 Nagy Balázs: Az uralkodó emlékezete. IV. Károly császár önéletrajza és a történeti emlékezet alakítása. *Aetas* 29 (2014/1) 59-65.

- NOVOTNÝ 2012 Robert Novotný: Die Konfessionalität des böhmischen und mährischen Adels in der Zeit der Regierung Sigismunds von Luxemburg. In: *Kaiser Sigismund (1368-1437): Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*. Szerk. Karel Hruza, Alexandra Kaar. Wien 2012.
- PALACKÝ 1984 František Palacký: *A huszitizmus története*. Budapest 1984.
- PEREMSKÁ 2011 Lenka Peremská: *Pražský tyran, nebo zastánce chudých?* Živá Historie. květen 2011.
- SEIBT 1965 Ferdinand Seibt: Slyšte Nebesa: eine hussitische Propagandaschrift. In: *Hussitica: Zur Struktur eine Revolution*. Köln 1965.
- SEIBT 1987 Ferdinand Seibt: *Hussitenstudien: Personen, Ereignisse, Ideen einer frühen Revolution*. München 1987.
- STROMER 1978 Wolfgang von Stromer: Der kaiserliche Kaufmann - Wirtschaftspolitik unter Karl IV. In: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*. Szerk. Ferdinand Seibt. München 1978.
- ŠMAHEL 2002 František Šmahel: *Die hussitische Revolution*. Hannover 2002.
- ŠMAHEL 2015 František Šmahel: *The Parisian Summit, 1377–78. Emperor Charles IV and King Charles V of France*. Karolinum 2015.

Abstract**Anti-Sigismund satires of Lawrence of Brezova**

The person of Lawrence of Brezova (*Vavřinec z Březové*) is primarily known as the author of the Hussite Chronicle, however, modern research has increasingly established that the late magister of *Karolinum* has written several political polemic papers and satires. Those two pamphlets against Sigismund, written in Latin and Czech languages that were published in 1420 after Sigismund of Luxembourg was crowned King of Bohemia under the titles of *Satira Regni Boemie in Regem Hungarie Sigismundum* and *Corona Regni Boemie Satira in Regem Hungarie Sigismundum*, were probably written by him. These two works were created with the express purpose of using the concept of royal idoneity and its criteria as arguments, to prove that Sigismund is unfit for ruling, furthermore, he is not worthy of becoming the King of Bohemia. Lawrence of Brezova scrutinized the character of Sigismund based on his sacred nature, fighting skills, the relationship between the king and his people, his character as a nobleman, the defence of the Christian faith and the legitimacy of his crowning. In his pamphlets he contrasted Sigismund with the ideal ruler, Charles IV, the Holy Roman Emperor. Essentially, the satires of Brezova are outstanding works of Hussite propaganda literature. Although the pamphlets attack the Czech royal heir in a very provocative way, basically they provide very important data for the assessment of the image of Sigismund in Europe and for the remembrance of the Luxembourg dynasty by the Czech society. In this study I mainly try to assess what were the historical events that spurred Lawrence of Brezova to write the pamphlets, and what arguments were used by the Czech magister to attack the person of Sigismund.